

Tommi Wallenius Ajattelun askeesi

Juha Varto, *Mitä Simone Weil on minulle opettanut*.
Kirjastudio, Helsinki 2005. 154 s.

Vasta vuoden verran toimineen Kirjastudion sarja ”Mitä filosofi X on minulle opettanut” vaikuttaa lähestymistavaltaan kiehtovalta. Jo kolmen samalla kaavalla kirjoitetun kirjan painomuste on ehtinyt kuivua.

Eero Ojasen *Mitä Aristoteles on minulle opettanut* ja Juhani Pietarisen *Mitä Platon on minulle opettanut* luovat persoonalliset katsaukset näihin länsimaisen filosofian kahteen ehkä kaikkein suurimpaan ja kuuluisimpaan. Ranskalaisen Simone Weilin (1909–1943) nostaminen kolmannen kirjan kohteeksi näiden kahden filosofian jättiläishahmon rinnalle on vähintäänkin raikas idea, vaikka toki monen Weilin maanmiehen ja -naisen mielestä hän on ilmeinen filosofian klassikko ja yksi 1900-luvun tärkeimmistä ajattelijoina.

Weiliä pitkään harrastanut filosofi Juha Varto on oiva valinta tulkitsemaan Weilin ajattelua. Varto piirtääkin Simone Weilinsä tuttuun – muttei suinkaan turvalliseen – tyyliinsä. Tätä omaperäistä ajattelijaa tarkastellessa Varton henkilökohtainen, ehdoton, mutta vastaansanomiseen haastava tyyli toimii hyvin. Onhan otsikossakin näkökulmaksi asetettu mitä Weil on opettanut *minulle*, joten näkemyksetöntä ja neutraalia esitystä olisi ollut epäonnista edes yrittää rakentaa. Eikä toki kovin kuivakka esitystapa kohteensa puolestakaan olisi ollut sopivin, onhan kyseessä sellainen oman tiensä kulkija ja provokatiivinen poleemikko kuin Simone Weil.

On siis huomattava, että valitussa tarkastelutavassa ei pyritäkään tekemään tutkimusta Weilistä, vaan käsitellään – Varton tapauksessa vapaasti lainaten ja tarkemmin dokumentoi-

matta – asioita, joita filosofi on kirjoittajalle opettanut. Voimallisesti etenevä teksti onkin samalla kertaa ikkuna niin Weilin kuin Varton ajatusmaailmaan. Tutkimuksellista, etäännyttävää otetta tai Weilin ajattelun systeemin esittämistä odottavalla on paikoitellen hankalaa paikallistaa kuka nyt ajattelee: Varto, Weil vai Varton Weil tai kaikki yhdessä.

Vartolle tärkeintä ei nyt olekaan kuka puhuu vaan se mistä puhutaan. Onhan sekä Weilille että Vartolle filosofin esikuva Platon. Ei siis se Platon, jonka systeemi ideaoppeineen on rakenneltu filosofian historioihin ja oppikirjoihin, vaan se Platon, joka ei anna dialogeissaan valmiita vastauksia, vaan vetää maton alta juuri silloin kun luulimme kiinteän pohjan rakentaneemme. Platon, joka haastaa ajattelemaan.

Kirjoittamisen raivo

Simone Weil ehti vain kolmenkymmenen neljän elinvuotensa aikana kirjoittaa hämmästyttävän määrän tekstejä. Hän olikin todella ottanut vaarin legendaarisen, nimimerkillä Alain kirjoittaneen, opettajansa Émile Chartierin neuvosta ”kirjoittaa joka päivä, vaikei olisikaan inspiroitunut”.

Inspiraatiota Weilillä usein riitti, kirjoittamisen raivoon asti, jota ei pidätelleet kuin elämänsä loppupuolella yhä pahentuneet tuskalliset ja pitkäkestoiset päänsäryt. Ahkeran kirjoitustyönsä lisäksi hän toimi myös filosofian opettajan virassa ja oli aktiivinen poliittinen (ei puoluepoliittinen, koska niitä hän kammoksui) ja yhteiskunnallinen toimija.

Suuri osa Weilin teksteistä on

julkaistu vasta kirjoittajansa kuoleman jälkeen. Hänen tuotantoonsa mahtuu muun muassa kirjoituksia ”kreikkalaisesta lähteestä”, ihmisen ja valtion suhteista, väkivallasta, totalitarismista, pohdintaa aikansa tapahtumista, sodasta ja kokemuksistaan tehdastyöläisenä sekä yliluonnollisen ja jumalan kokemisesta. Weililtä on suomennettu vain teos *Painovoima ja armo* (suom. Maija Lehtonen, Otava 1957) sekä teksti ”Ilias eli väkivallan runoelma” (suom. Kirsti Simonsuuri, *Parnasso* 2/1976). Luotettavasta lähteestä olen saanut kuulla, että Weilin pääteoksenakin pidetyn tekstin *L'Enracinement – Prélude à une déclaration des devoirs envers l'être humain* (kirj. 1943) käännöshanke on vireillä, joten toivottavasti lähiaikoina tämäkin filosofian klassikko on saatavilla suomeksi. Suomeksi Weilin ajattelusta on kaksi kirjanmittaista tutkimusta (*Tasapainon geometria*, FITTY 1992 ja *Rakkauden välittäjä*, Like 1997) julkaissut Jukka Hankamäki, joka on myös väitellyt aiheesta.

Varto käsittelee Weilin mietteitä ajattelun luonteesta, filosofian opettamisesta, yksilön ja yhteiskunnan suhteesta, instituutioiden moraalia tuhoavasta luonteesta, eurooppalaisen kulttuurin juurista, työstä, kauneudesta ja taiteesta, jumalasta, sielun tarpeista... Hengästyttävä määrä isoja asioita, mutta Varton punainen lanka ei matkalla katoa, joten teos antaa tiiviin ja värikkään kuvan Weilin teemoista. Onhan kirjoittajan tarkoituksena ollut houkutella lukemaan Weiliä itse, auttaa löytämään oman simoneweilinsä, eikä esitellä valmiita ajatussysteemiä sellaisenaan nieltäväksi.

Filosofia on henkilökohtaista

Laajasti eurooppalaisen filosofian historiaa harrastanut Varto on tunnettu erityisestään kiinnostuksestaan Platonin ja Heideggerin filosofioihin, joka näkyy vaikka hänen kirjoistaan *Merkintöjä Platonista ja Platonin filosofiasta*, *Tästä jonnekkin muuallalle – Polkuja Heideggerista, Laulu maasta – Etiikan luennot* sekä *Myytti ja metodi*. Varton tuotantoa tuntevallekin tämä kirja on paljastava, sillä se osoittaa

kuinka keskeinen ajattelija Weil Vartolle on ollut. ”Weil on vaikuttanut suuresti suhtautumiseeni filosofiaan, erityisesti akateemiseen filosofiaan, jota kohtaan tuntemani varauksen olen saanut Weililtä” (s. 11–12). Tämä on paljon sanottu mieheltä, joka on parin vuosikymmenen ajan tehnyt työnsä akateemisen filosofian parissa.

Varto epäilee Weilin olevan ajattelija, jota luetaan paljon mutta josta puhutaan vähän (7). Sama lienee koskenut myös Vartoa itseään, sillä weililäisiä painotuksia Varton tuotannosta voi löytää paljonkin, myös silloin kun hän ei Weiliä suoraan käsittele. Samoin väittäisin, että Weilin vaikutus Vartoon ei rajoitu pelkästään weililäisten teemojen esiintymiseen, vaan myös hänen ilmaisutapaansa ja tyyliinsä: Varton eetokseen, päätökseen ja kratokseen. Varton tapa kirjoittaa ei ole tarkoitettu jättämään ketään kylmäksi, vaan poleemisen esityksen tarkoituksena on ravistella ihmisten ajattelutottumuksia ja pakottaa ajattelemaan itse. Weililäis-vartomaisen filosofihahmon tarkoitus ei ole argumentoida selkeästi ja yrittää vakuuttaa toisia omien näkemyksien taakse. Nämä filosofit pyrkivät esittämään tinkimättömästi ja ankarasti oman näkemyksensä, olkoon toiset sitten eri kannalla. Tärkeintä on se, että filosofia on henkilökohtaista ja elävää.

Vartoa ja Weiliä yhdistää myös opettajuuden käytännön keskeinen asema ja sen tärkeä suhde ajattelun kehittämisessä, niin oppilaisissa kuin opettajassa itsessäänkin. ”Filosofian opettamisen on oltava provokaatiota” (27), Varto lainaa Weiliä. Huono opettaja pyrkii vain siirtämään tietoa oppilaisiinsa ja panee oppilaat ajattelemaan kuin hän itse, hyvä opettaja taas opettaa myös näkemyksellistä vahvuutta ja mahdollistaa ajatusten jatkokehittelyt myös suuntiin, joihin itse ei niiden voinut kuvitella – tai hyväksyä – johtavankaan.

Ajattelun opetteleminen vaatii harjoittelua, keskittymistä, kurinalaisuutta, tai Weilin kutsumaa ”ajattelun askeesia”. Ajattelu ei ole mikään helppo tehtävä, varsinkaan ärsyketulvaisessa ja nopeasti reagoimaan vaativassa nykykulttuurissamme, jossa pikemminkin pitää olla nopea ja valpas,

reaktiivinen, koko ajan liikkeessä sekä puhelujen ja sähköpostien tavoiteltavissa. Weil korostaa ajattelun vaativan askeesia, keskittymistä, sillä muuten keskinkertaisuuden voima saa meidät ”loukkuun, siihen ilmeiseen, josta kaikki tietävät jo ja josta kaikkien on sanottava mielipiteensä” (s. 18).

Hyvä opettaja, kurinalainen harjoittelu ja hyvät lähteet auttavat ajattelun oppimisen polulla. Lähteistä Weilille tärkeitä olivat ehtymätön ”kreikkalainen lähde”, tietyt filosofian ja kirjallisuuden klassikot sekä viimeisimpinä vuosinaan myös uskonnollisten perinteiden klassiset tekstit. Varto taas summaa lukijalle (12) omaa lähestymistapaansa filosofiaan kertoen, että hänelle filosofian historiassa keskeisiä hahmoja ovat Platon, Mestari Ekhart, Spinoza, Nietzsche ja jotkut 1900-luvun eurooppalaiset; joihin arvatenkin siis kuuluvat muun muassa Weil, Heidegger ja Husserl. Epäilemättä hän ei koe Descartesin tai Kantin systeemejä itselleen kovin läheiseksi, joten toisissa luentatavoissa korostettuja Weilin ajattelun karteesiolaiset tai kantilaiset ulottuvuudet eivät Varton tulkinnassa painotu.

Filosofi, mystikko ja historioitsija

Lienisi hieman ongelmallista lähteä arvostelemaan miksi Weil on Vartolle opettanut juuri niitä asioita kuin hän kirjassaan nostaa esille. Jokainen löytäköön oman Weilinsä, kuten Vartokin ehdottaa. Tyydynkin esittämään, että Weilin ajattelun eri puolia korostamalla häntä voidaan luonnehtia vaikka filosofiksi, mystikoksi, historioitsijaksi... Varto on lukenut Weilinsä erityisesti *filosofina*, jolloin kuva piirtyy erilaiseksi kuin toisia ulottuvuuksia korostettaessa. Tämä valinta tekee Varton tulkinnan mielenkiintoiseksi Weil-kirjojen kentässä, sillä tällöin tehdään selkeä ero kahteen aika yleiseen Weil-kirjoituksen lajityyppiin.

Eryteisesti katoliset Weilin lukijat ovat usein viehättyneet Weilin viimeisinä vuosinaan kokemien mystisten kokemuksien ruotimiseen, jolloin moni-ilmeinen ajattelija pelkistetään joskus pelkäksi kristilli-

seksi mystikoksi. Mainittakoon tästä lajityypistä esimerkkinä pari tuoreinta: Julien Moland, *Simone Weil – En Quête de vérité* (Parole et Silence 2004) ja Marie-Pascale Ducrocq, *L'Appel universel de Simone Weil – Une voie de sainteté* (Saint-Augustin 2005). Tuntuukin, että teologit harrastavat Weiliä nykyään enemmän kuin filosofit. Teologeille Weilin lukeminen saattaa avata aivan toisenlaisia ulottuvuuksia kuin Varton kirjassa suoritettu filosofinen lukutapa. Mainittakoon vaikka André Naud (*Les dormes et le respect de l'intelligence – Plaidoyer inspiré par Simone Weil*, Fides 2002), joka Weilistä inspiroituneena päätyy asettamaan ajattelun vapauden ensisijaiseksi kristinuskon opinkappaleisiin nähden ja suorittamaan Weilin ehdottamaa ”katolisen uskon filosofista puhdistamista”.

Weilin erikoislaatuinen persoona taas on toisaalta innoittanut kirjoittamaan hänestä useita elämäkertoja, ja monet Weil-tutkimuksetkin kertailevat uskollisesti Weilin elämän käänteitä, hoippuen miltei pyhimyshistorian puolelle, jolloin filosofinen tulkinta jää usein ohueksi. Toki Weil kuuluu niihin ajattelijoihin, joiden ajattelua on vaikea ymmärtää ilman hänen elämänpolunsa tuntemista sekä hänen ajattelunsa suhteuttamista aikansa tapahtumiin ja intellektuaaliseen maastoon.

Tällaisilla henkilökohtaisilla ja tuoreilla – Varton tapauksessa jopa raivokkailla – filosofitulkinnoilla on oma tilauksensa ja innostavuutensa, joten toivottavasti Kirjastudion vahva panostus filosofiaan ja tähän sarjaan saa jatkoa myös kustantamon uuden omistajan suojissa. Jyväskyläläinen Minerva Kustannus on nimittäin ostanut Kirjastudion liiketoiminnan helmikuussa 2006. Mutta miksei panostus jatkuisi, sillä onhan Minerva Kustannus julkaissut ennenkin filosofiaan painottunutta kirjallisuutta, kustantamalla muun muassa Sophisarjaa. Tutkimusraportinkaltaisen filosofiankirjoituksen hallitsemalle kentälle kaivataan lisää monimuotoisempaa, esseistisempää ja eri tyyli- ja tapauksia kirjoittamista.